

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ
της 29ης Νοεμβρίου 2001 *

Στην υπόθεση C-366/99,

που έχει ως αντικείμενο αίτηση του Conseil d'État (Γαλλία) προς το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 234 ΕΚ, με την οποία ζητείται, στο πλαίσιο της διαφοράς που εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου μεταξύ

Joseph Griesmar

και

Ministre de l'Économie, des Finances et de l'Industrie,

Ministre de la Fonction publique, de la Réforme de l'État et de la Décentralisation,

η έκδοση προδικαστικής απόφασης ως προς την ερμηνεία των άρθρων 119 της Συνθήκης ΕΚ (τα άρθρα 117 έως 120 της Συνθήκης ΕΚ αντικαταστάθηκαν από τα άρθρα 136 ΕΚ έως 143 ΕΚ) και 6, παράγραφος 3, της συμφωνίας για την κοινωνική

* Γλώσσα διαδικασίας: η γαλλική.

πολιτική (ΕΕ 1992, C 191, σ. 91), καθώς και της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 19ης Δεκεμβρίου 1978, περί της προοδευτικής εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφάλισης (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/003, σ. 160),

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

συγκείμενο από τους G. C. Rodríguez Iglesias, Πρόεδρο, P. Jann, F. Macken, N. Colneric και S. von Bahr, προέδρους τμήματος, A. La Pergola, J.-P. Puissochet, L. Sevón, M. Wathelet, B. Σκουρή (εισηγητή) και J. N. Cunha Rodrigues, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: S. Alber
γραμματέας: L. Hewlett, υπάλληλος διοικήσεως,

λαμβάνοντας υπόψη τις γραπτές παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

- ο J. Griesmar, εκπροσωπούμενος από την H. Masse-Dessen, avocat,
- η Γαλλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την K. Rispal-Bellanger και τον A. Lercher,
- η Βελγική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον P. Rietjens,

— η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενη από την H. Michard,

έχοντας υπόψη την έκθεση ακροατηρίου,

αφού άκουσε τις προφορικές παρατηρήσεις του J. Griesmar, εκπροσωπούμενου από την H. Masse-Dessen, της Γαλλικής Κυβερνήσεως, εκπροσωπούμενης από την C. Bergeot, και της Επιτροπής, εκπροσωπούμενης από την H. Michard, κατά τη συνεδρίαση της 9ης Ιανουαρίου 2001,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 22ας Φεβρουαρίου 2001,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- ¹ Με απόφαση της 28ης Ιουλίου 1999, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 4 Οκτωβρίου 1999, το Conseil d'État υπέβαλε κατ' εφαρμογήν των άρθρων 234 ΕΚ, δύο προδικαστικά ερωτήματα ως προς την ερμηνεία του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΚ (τα άρθρα 117 έως 120 της Συνθήκης ΕΚ αντικαταστάθηκαν από τα

άρθρα 136 ΕΚ έως 143 ΕΚ) και 6, παράγραφος 3, της συμφωνίας επί της κοινωνικής πολιτικής (ΕΕ 1992, C 191, σ. 91), καθώς και της οδηγίας 79/7/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 19ης Δεκεμβρίου 1978, περί της προοδευτικής εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μεταξύ ανδρών και γυναικών σε θέματα κοινωνικής ασφάλισεως (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/003, σ. 160).

- 2 Τα ερωτήματα αυτά ανέκλυψαν στο πλαίσιο διαφοράς μεταξύ του J. Griesmar και του ministre de l'Économie, des Finances et de l'Industrie (Υπουργού Οικονομίας, Οικονομικών και Βιομηχανίας) καθώς και του ministre de la Fonction publique, de la Réforme de l'État et de la Décentralisation (Υπουργού Δημόσιας Διοικήσεως, Μεταρρυθμίσεως του κράτους και Αποκεντρώσεως), όσον αφορά τη νομιμότητα της αποφάσεως με την οποία χορηγήθηκε στον J. Griesmar σύνταξη.

Το νομικό πλαίσιο

Το κοινοτικό δίκαιο

- 3 Το άρθρο 119, πρώτο και δεύτερο εδάφιο, της Συνθήκης προβλέπει:

«Κάθε κράτος μέλος εξασφαλίζει κατά τη διάρκεια του πρώτου σταδίου και διατηρεί εν συνεχεία την εφαρμογή της αρχής της ισότητας των αμοιβών για όμοια εργασία μεταξύ εργαζομένων ανδρών και γυναικών.

Ως αμοιβή νοούνται, κατά την έννοια του παρόντος άρθρου, οι συνήθεις βασικοί ή ελάχιστοι μισθοί ή αποδοχές και όλα τα άλλα οφέλη που παρέχονται άμεσα ή έμμεσα, σε χρήματα ή σε είδος, από τον εργοδότη στον εργαζόμενο, λόγω της σχέσεως εργασίας.»

- 4 Η συμφωνία για την κοινωνική πολιτική άρχισε να ισχύει την ίδια ημερομηνία με τη Συνθήκη ΕΚ, δηλαδή την 1η Νοεμβρίου 1993.
- 5 Το άρθρο 6, παράγραφοι 1 και 2, της συμφωνίας για την κοινωνική πολιτική υπενθυμίζει τους κανόνες που θέτει το άρθρο 119 της Συνθήκης. Το άρθρο 6, παράγραφος 3, της συμφωνίας αυτής διευκρινίζει:

«Το παρόν δεν κωλύει την εκ μέρους των κρατών μελών διατήρηση ή θέσπιση μέτρων που προβλέπουν ειδικά ευεργετήματα για τη διευκόλυνση της άσκησης μιας επαγγελματικής δραστηριότητας από τις γυναίκες ή για την πρόληψη ή αντιστάθμιση μειονεκτημάτων στην επαγγελματική τους σταδιοδρομία.»

- 6 Από την 1η Μαΐου 1999, το άρθρο 141 ΕΚ προβλέπει:

«1. Κάθε κράτος μέλος εξασφαλίζει την εφαρμογή της αρχής της ισότητας της αμοιβής μεταξύ ανδρών και γυναικών για όμοια εργασία ή για εργασία της αυτής αξίας.

[...]

4. Προκειμένου να εξασφαλιστεί εμπράκτως η πλήρης ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών στην εργασία, η αρχή της ίσης μεταχείρισης δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη να διατηρήσουν ή να θεσπίσουν μέτρα που προβλέπουν ειδικά πλεονεκτήματα, τα οποία διευκολύνουν το λιγότερο εκπροσωπούμενο φύλο να συνεχίσει μια επαγγελματική δραστηριότητα ή προλαμβάνουν ή αντισταθμίζουν τα μειονεκτήματα στην επαγγελματική σταδιοδρομία.»

7 Το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο α', της οδηγίας 79/7 προβλέπει:

«Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται:

α) στα νομικά συστήματα που εξασφαλίζουν προστασία κατά των ακολούθων κινδύνων:

— [...]

— [...]

— γήρατος,

— [...]».

8 Το άρθρο 4 της οδηγίας αυτής προβλέπει:

«1. Η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως συνεπάγεται την απουσία κάθε διακρίσεως που βασίζεται στο φύλο, είτε άμεσα είτε έμμεσα, σε συσχετισμό ιδίως με την οικογενειακή κατάσταση και ιδιαίτερα όσον αφορά:

- το πεδίο εφαρμογής των συστημάτων και τους όρους πρόσβασης στα συστήματα αυτά,
- την υποχρέωση καταβολής εισφορών και τον υπολογισμό των εισφορών,
- τον υπολογισμό των παροχών, συμπεριλαμβανομένων των προσαυξήσεων λόγω συζύγου και προστατευομένου προσώπου και τις προϋποθέσεις διαρκείας και διατηρήσεως του δικαιώματος επί των παροχών.

2. Η αρχή της ίσης μεταχειρίσεως δεν θίγει τις διατάξεις περί προστασίας της γυναίκας λόγω μητρότητας.»

9 Το άρθρο 7 της ίδιας οδηγίας προβλέπει:

«1. Η παρούσα οδηγία δεν θίγει την ευχέρεια που έχουν τα κράτη μέλη να αποκλείουν από το πεδίο εφαρμογής της:

- α) τον καθορισμό της ηλικίας συνταξιοδότησεως για την χορήγηση συντάξεων γήρατος και συντάξεων εν γένει και τις συνέπειες που είναι δυνατό να προκύψουν για άλλες παροχές·
- β) τα πλεονεκτήματα που παρέχονται επί ασφάλισεως γήρατος στα πρόσωπα που έχουν αναθρέψει τέκνα. Την απόκτηση δικαιωμάτων επί παροχών μετά από περιόδους διακοπής της εργασίας, λόγω μορφώσεως των τέκνων·

[...]

2. Τα κράτη μέλη προβαίνουν περιοδικά στην εξέταση των θεμάτων που εξαιρούνται κατά την παράγραφο 1, προκειμένου να εξακριβώσουν αν δικαιολογείται, λαμβανομένης υπόψη της κοινωνικής εξελίξεως, η διατήρηση των εν λόγω εξαιρέσεων.»

Το εθνικό δίκαιο

10 Το γαλλικό σύστημα συνταξιοδότησεως των υπαλλήλων καθορίζεται από τον code des pensions civiles et militaires de retraite (κώδικα πολιτικών και στρατιωτικών

συντάξεων, στο εξής: κώδικας). Ο ισχύων κώδικας προκύπτει από τον νόμο υπ' αριθ. 64-1339, της 26ης Δεκεμβρίου 1964 (JORF της 30ής Δεκεμβρίου 1964), ο οποίος αντικατέστησε τον παλαιό κώδικα που ήταν παράρτημα του διατάγματος του υπ' αριθ. 51-590, της 23ης Μαΐου 1951, καθώς και από διάφορες μεταγενέστερες τροποποιήσεις.

- 11 Το άρθρο L. 1 του κώδικα προβλέπει:

«Η σύνταξη είναι προσωπική και ισόβια χρηματική παροχή που χορηγείται στους πολιτικούς και στρατιωτικούς υπαλλήλους και, μετά τον θάνατό τους, στους καθοριζόμενους κατά νόμο δικαιούχους τους, σε αντιπαροχή των υπηρεσιών που παρείχαν μέχρι την κανονική παύση των καθηκόντων τους.

Το ύψος της συντάξεως, που λαμβάνει υπόψη το επίπεδο, τη διάρκεια και το είδος των υπηρεσιών, διασφαλίζει στον δικαιούχο της στο τέλος της σταδιοδρομίας τις υλικές προϋποθέσεις διαβίωσης σε σχέση με την αξιοπρέπεια του επαγγέλματός του.»

- 12 Σύμφωνα με το άρθρο L. 12, στοιχείο b, του κώδικα:

«Στην πραγματική εργασία προστίθενται, υπό τις συνθήκες που καθορίζονται με τον κανονισμό δημόσιας διοικήσεως, τα ακόλουθα ευεργετήματα:

[...]

- b) Ευεργέτημα προσαυξήσεως των συντάξιμων ετών χορηγούμενο στις γυναίκες υπαλλήλους για κάθε ένα από τα νόμιμα τέκνα τους, τα φυσικά τους τέκνα των οποίων αποδεικνύεται η γνησιότητα, ή τα θετά τους τέκνα και, με την επιφύλαξη ότι ανατράφηκαν κατά τη διάρκεια εννέα τουλάχιστον ετών πριν από τη συμπλήρωση του εικοστού πρώτου έτους, για κάθε ένα από τα άλλα τέκνα που απαριθμούνται στην παράγραφο II του άρθρου L. 18.»

13 Τα τέκνα που σκοπεί το άρθρο L. 18, παράγραφος II, του κώδικα είναι:

«Τα νόμιμα τέκνα, τα φυσικά τέκνα, των οποίων αποδεικνύεται η γνησιότητα, και τα θετά τέκνα του δικαιούχου της συντάξεως·

Τα τέκνα του συζύγου που προέρχονται από προηγούμενο γάμο, τα φυσικά του τέκνα, των οποίων αποδεικνύεται η γνησιότητα, και τα θετά του τέκνα·

Τα τέκνα των οποίων η γονική μέριμνα μεταβιβάστηκε στον δικαιούχο της συντάξεως ή τον σύζυγό του·

Τα τέκνα που έχουν τεθεί υπό την επιτροπεία του δικαιούχου της συντάξεως ή του συζύγου του, όταν η επιτροπεία συνοδεύεται από την πραγματική και μόνιμη επιμέλεια του τέκνου·

Τα τέκνα που έχει αναδεχθεί ο δικαιούχος της συντάξεως ή ο σύζυγός του, ο οποίος αποδεικνύει, υπό τις καθορισθείσες με διάταγμα του Conseil d'Etat προϋποθέσεις, ότι εκπλήρωσε πραγματικά και κατά μόνιμο τρόπο τις συναφείς υποχρεώσεις.»

- 14 Το άρθρο R. 13 του κώδικα προβλέπει:

«Το προβλεπόμενο στο άρθρο L. 12, στοιχείο b, ευεργέτημα υπέρ των γυναικών υπαλλήλων χορηγείται για ένα έτος, για κάθε ένα από τα νόμιμα τέκνα τους, τα αναγνωρισμένα φυσικά τέκνα τους, καθώς και για κάθε ένα από τα άλλα τέκνα τα οποία, κατά την ημερομηνία παύσεως των υπαλλήλων, έχουν ανατραφεί υπό τις συνθήκες και για τη διάρκεια που προβλέπει το εν λόγω άρθρο.»

- 15 Όσον αφορά τον καθορισμό του ποσού της συντάξεως, τα άρθρα L. 13 έως L. 15, πρώτο εδάφιο, του κώδικα προβλέπουν:

«Άρθρο L. 13

Ο χρόνος υπηρεσίας και τα ευεργετήματα που μπορούν να ληφθούν υπόψη εκφράζονται σε συντάξιμα έτη. Κάθε συντάξιμο έτος αμείβεται με ποσοστό 2 % του βασικού μισθού σχετικά με τον μισθολογικό δείκτη που καθορίζεται στο άρθρο L. 15.

Άρθρο L. 14

Το ανώτατο όριο των συνταξίμων ετών για την πολιτική ή στρατιωτική σύνταξη καθορίζεται σε τριάντα επτά και ήμισυ έτη.

Το ανώτατο αυτό όριο μπορεί να αυξηθεί σε σαράντα συντάξιμα έτη λόγω των ευεργετημάτων που προβλέπονται στο άρθρο L. 12.

Άρθρο L. 15

Ο βασικός μισθός αποτελείται από τον τελευταίο μισθό επί του οποίου έγιναν κρατήσεις σχετικά με τον δείκτη που αντιστοιχεί στην απασχόληση, τον βαθμό, την κατηγορία και το κλιμάκιο που πράγματι κατείχε για έξι τουλάχιστον μήνες ο δημόσιος υπάλληλος ή ο στρατιωτικός υπάλληλος κατά τη στιγμή παύσεως της υπηρεσίας του η οποία λαμβάνεται υπόψη για τη σύνταξη [...]».

Τα πραγματικά περιστατικά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

¹⁶ Ο J. Griesmar, δικαστής, πατέρας τριών τέκνων, έλαβε σύνταξη με απόφαση της 1ης Ιουλίου 1991, κατ' εφαρμογήν του κώδικα.

- 17 Για τον υπολογισμό της συντάξεως αυτής, ελήφθησαν υπόψη τα πραγματικά έτη υπηρεσίας του J. Griesmar, αλλά δεν ελήφθη υπόψη το προβλεπόμενο στο άρθρο L. 12, στοιχείο b, του κώδικα ευεργέτημα, το οποίο λαμβάνουν οι γυναίκες υπάλληλοι για καθένα από τα τέκνα τους.
- 18 Με προσφυγή που πρωτοκολλήθηκε στις 7 Σεπτεμβρίου 1992 και συμπληρώθηκε με υπόμνημα της 25ης Νοεμβρίου 1992, ο J. Griesmar προσέβαλε ενώπιον του Conseil d'État την απόφαση της 1ης Ιουλίου 1991 και ζήτησε την ακύρωσή της καθόσον η απόφαση αυτή έλαβε υπόψη μόνο τα συντάξιμα έτη που αντιστοιχούν στα πραγματικά έτη υπηρεσίας του, χωρίς να προστεθεί σ' αυτά το προβλεπόμενο στο άρθρο L. 12, στοιχείο b, του κώδικα επίδομα υπέρ των γυναικών υπαλλήλων για κάθε ένα από τα τέκνα τους.
- 19 Προς στήριξη της προσφυγής του, ο J. Griesmar υποστήριξε μεταξύ άλλων ότι το άρθρο L. 12, στοιχείο b, του κώδικα παραβιάζει το άρθρο 119 της Συνθήκης, τους στόχους της οδηγίας 86/378/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 24ης Ιουλίου 1986, για την εφαρμογή της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως ανδρών και γυναικών στα επαγγελματικά συστήματα κοινωνικής ασφάλισης (ΕΕ L 225, σ. 40), και τους στόχους της οδηγίας 79/7.
- 20 Στο πλαίσιο αυτό, το Conseil d'État αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Εμπízπτουν στις αποδοχές του άρθρου 119 της Συνθήκης της Ρώμης (νυν άρθρου 141 της Συνθήκης περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας) οι συ-

ντάξεις που υπάγονται στο γαλλικό σύστημα συνταξιοδότησεως των υπαλλήλων; Στην περίπτωση που η απάντηση στο ερώτημα αυτό είναι καταφατική, ενόψει των διατάξεων της παραγράφου 3 του άρθρου 6 του παραρτήματος που επισυνάπτεται στο Πρωτόκολλο 14 για την κοινωνική πολιτική, παραβιάζουν οι διατάξεις του άρθρου L. 12, στοιχείο b, του κώδικα περί πολιτικών και στρατιωτικών συντάξεων την αρχή της ισότητας των αμοιβών;

- 2) Στην περίπτωση μη εφαρμογής του άρθρου 119 της Συνθήκης της Ρώμης, εμποδίζουν οι διατάξεις της οδηγίας 79/7 (ΕΟΚ), της 19ης Δεκεμβρίου 1978, τη διατήρηση στη Γαλλία διατάξεων όπως το άρθρο L. 12, στοιχείο b, του κώδικα περί πολιτικών και στρατιωτικών συντάξεων;»

Επί του πρώτου ερωτήματος

Επί της ratione temporis εφαρμογής των κοινοτικών διατάξεων τις οποίες αφορά το πρώτο ερώτημα

- 21 Δεδομένου ότι, αφενός, η συμφωνία για την κοινωνική πολιτική άρχισε να ισχύει την 1η Νοεμβρίου 1993 και αφετέρου, από την 1η Μαΐου 1999, ημερομηνία ενάρξεως της Συνθήκης του Άμστερνταμ, το άρθρο 119 της Συνθήκης κατέστη το άρθρο 141 ΕΚ, το οποίο προσέθεσε στο κείμενο του εν λόγω άρθρου 119 την παράγραφο 4, η οποία επαναλαμβάνει με ορισμένες παραλλαγές το άρθρο 6, παράγραφος 3, της συμφωνίας για την κοινωνική πολιτική, η Γαλλική Κυβέρνηση διερωτάται ως προς τη διατύπωση που πρέπει να ληφθεί υπόψη για να δοθεί απάντηση στο πρώτο ερώτημα.
- 22 Η Γαλλική Κυβέρνηση εκθέτει συναφώς ότι, αν ληφθεί υπόψη η ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως περί χορηγήσεως συντάξεως στον J. Griesmar, δηλαδή η 1η

Ιουλίου 1999, εφαρμοστέο κείμενο είναι το άρθρο 119 της Συνθήκης, χωρίς να πρέπει να γίνει αναφορά στη συμφωνία για την κοινωνική πολιτική, η οποία είναι μεταγενέστερη. Αντιθέτως, αν ληφθεί υπόψη η ημερομηνία της αποφάσεως περί παραπομπής, δηλαδή η 28η Ιουλίου 1999, εφαρμοστέο κείμενο είναι το άρθρο 141 ΕΚ. Κατά την τελευταία αυτή ημερομηνία, μπορεί επίσης να γίνει επίκληση, διά παν ενδεχόμενο, της συμφωνίας για την κοινωνική πολιτική, εφόσον η Συνθήκη του Άμστερνταμ δεν κατήργησε το πρωτόκολλο στο οποίο προσαρτάται η συμφωνία αυτή, δηλαδή το πρωτόκολλο υπ' αριθ. 14 για την κοινωνική πολιτική που είναι συνημμένο στη Συνθήκη ΕΚ (στο εξής: πρωτόκολλο για την κοινωνική πολιτική). Σύμφωνα με τη Γαλλική Κυβέρνηση, δεν υπάρχει λόγος να ληφθεί υπόψη ημερομηνία μεταγενέστερη της ενάρξεως ισχύος της Συνθήκης ΕΚ και προγενέστερη της ενάρξεως ισχύος της Συνθήκης του Άμστερνταμ.

- 23 Παρ' όλ' αυτά, από το σύνολο της αποφάσεως περί παραπομπής προκύπτει σαφώς ότι, με το πρώτο ερώτημα, το Conseil d'État θέλησε να ρωτήσει το Δικαστήριο ως προς την ερμηνεία των άρθρων 119 της Συνθήκης και 6, παράγραφος 3, της συμφωνίας για την κοινωνική πολιτική. Μολονότι το άρθρο 141 ΕΚ αναφέρεται στο πρώτο ερώτημα μαζί με το άρθρο 119 της Συνθήκης, αναφέρεται παρεμπιπτόντως και για να επισημανθεί ο αριθμός που φέρει η διάταξη που αντικατέστησε το άρθρο 119 της Συνθήκης μετά την έναρξη ισχύος της Συνθήκης του Άμστερνταμ. Πράγματι, από κανένα στοιχείο της αποφάσεως περί παραπομπής δεν μπορεί να συναχθεί ότι το Conseil d'État θέλησε να υποβάλει στο Δικαστήριο ερώτημα σχετικά με την ερμηνεία του άρθρου 141 ΕΚ και ιδίως της παραγράφου 4.

- 24 Υπό τις συνθήκες αυτές, για να δοθεί απάντηση στο πρώτο ερώτημα, πρέπει να ληφθούν υπόψη τα άρθρα 119 της Συνθήκης και 6, παράγραφος 3, της συμφωνίας για την κοινωνική πολιτική.

Επί του πρώτου σκέλους

- 25 Με το πρώτο σκέλος του πρώτου ερωτήματος, το αιτούν δικαστήριο ρωτά κατ' ουσίαν αν οι συντάξεις που χορηγούνται βάσει συστήματος όπως το γαλλικό σύστημα συνταξιοδοτήσεως των υπαλλήλων εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 119 της Συνθήκης.

- 26 Σύμφωνα με το άρθρο 119, δεύτερο εδάφιο, της Συνθήκης, ως «αμοιβή», υπό την έννοια του άρθρου αυτού, πρέπει να νοηθούν «οι συνήθεις βασικοί ή ελάχιστοι μισθοί ή αποδοχές και όλα τα άλλα οφέλη που παρέχονται άμεσα ή έμμεσα, σε χρήματα ή σε είδος, από τον εργοδότη στον εργαζόμενο, λόγω της σχέσεως εργασίας».
- 27 Κατά πάγια νομολογία, παρ' όλων ότι πλεονεκτήματα που έχουν εν μέρει τον χαρακτήρα παροχών κοινωνικής ασφάλισης δεν είναι καταρχήν άσχετα προς την έννοια της αμοιβής, δεν είναι πάντως δυνατόν να περιληφθούν στην έννοια αυτή, όπως την οριοθετεί το άρθρο 119, τα συστήματα ή οι παροχές κοινωνικής ασφάλισης, όπως οι συντάξεις λόγω συμπληρώσεως συνταξίμου χρόνου που ρυθμίζονται απευθείας από τον νόμο χωρίς κανένα στοιχείο διαβουλεύσεως στο πλαίσιο της επιχειρήσεως ή του συγκεκριμένου επαγγελματικού κλάδου και που έχουν υποχρεωτική εφαρμογή σε γενικές κατηγορίες εργαζομένων. Πράγματι, τα συστήματα αυτά διασφαλίζουν στους εργαζομένους το ευεργέτημα ενός εκ του νόμου συστήματος, στη χρηματοδότηση του οποίου συμβάλλουν οι εργαζόμενοι, οι εργοδότες και ενδεχομένως οι δημόσιες αρχές σε βαθμό που είναι συνάρτηση όχι τόσο της σχέσεως εργασίας μεταξύ εργοδότη και εργαζομένου όσο λόγων κοινωνικής πολιτικής (βλ., μεταξύ άλλων, τις αποφάσεις της 25ης Μαΐου 1971, 80/70, Defrenne, Συλλογή τόμος 1969-1971, σ. 815, σκέψεις 7 και 8· της 13ης Μαΐου 1986, 170/84, Bilka, Συλλογή 1986, σ. 1607, σκέψεις 17 και 18· της 17ης Μαΐου 1990, C-262/88, Barber, Συλλογή 1990, σ. I-1889, σκέψεις 22 και 23, και της 28ης Σεπτεμβρίου 1994, C-7/93, Beune, Συλλογή 1994, σ. I-4471, σκέψη 24).
- 28 Απαντώντας στο ερώτημα αν οι συντάξεις που χορηγούνται δυνάμει ενός συστήματος συνταξιοδοτήσεως υπαλλήλων όπως το σύστημα που θεσπίζει ο *Algemene Burgerlijke Pensioenwet* (ολλανδικός νόμος περί του γενικού συστήματος πολιτικών συντάξεων) εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 119 της Συνθήκης, το Δικαστήριο διευκρίνισε, στις σκέψεις 23 και 43 της προαναφερθείσας αποφάσεως Beune, ότι, μεταξύ των κριτηρίων που δέχθηκε, σύμφωνα με τις καταστάσεις που υποβλήθηκαν ενώπιόν του, για τον χαρακτηρισμό ενός συστήματος συνταξιοδοτήσεως, αποφασιστικό κριτήριο αποτελεί μόνον η διαπίστωση ότι η σύνταξη καταβάλλεται στον εργαζόμενο λόγω της σχέσεως εργασίας μεταξύ αυτού και του πρώην εργοδότη του, δηλαδή το κριτήριο της σχέσεως εργασίας που συνάγεται από την ίδια τη διατύπωση του άρθρου 119 της Συνθήκης.

- 29 Βεβαίως, το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν μπορεί το κριτήριο αυτό να θεωρηθεί αποκλειστικό, εφόσον οι συντάξεις που καταβάλλουν τα εκ του νόμου συστήματα κοινωνικής ασφάλισεως μπορούν να λαμβάνουν υπόψη εν όλω ή εν μέρει τις αποδοχές που ελάμβανε ο εργαζόμενος όσο καιρό τελούσε εν ενεργεία (προαναφερθείσα απόφαση Beune, σκέψη 44).
- 30 Πάντως, θεωρήσεις περί κοινωνικής πολιτικής, οργανώσεως του κράτους, ιθικής, ή προβληματισμοί αφορώντες τον προϋπολογισμό, προβληματισμοί που επηρέασαν ίσως τον νομοθέτη στον καθορισμό ενός συστήματος όπως το επίδικο, δεν ασκούν επιρροή αν η σύνταξη αφορά μόνο μια ιδιαίτερη κατηγορία εργαζομένων, αν τελεί σε άμεση συνάρτηση με τον χρόνο υπηρεσίας και αν το ύψος της υπολογίζεται βάσει του τελευταίου μισθού του υπαλλήλου. Στην περίπτωση αυτή, η σύνταξη την οποία καταβάλλει ο εργοδότης του δημοσίου τομέα είναι παρόμοια με αυτή που καταβάλλει ο εργοδότης του ιδιωτικού τομέα στους πρώην μισθωτούς του (προαναφερθείσα απόφαση Beune, σκέψη 45).
- 31 Όσον αφορά το επίδικο στην υπόθεση της κύριας δίκης σύστημα, επισημαίνεται, πρώτον, ότι οι υπάλληλοι που απολαύουν του συστήματος αυτού πρέπει να θεωρηθούν ως αποτελούντες ιδιαίτερη κατηγορία εργαζομένων. Πράγματι, οι εργαζόμενοι αυτοί δεν διακρίνονται από τους εργαζομένους μιας επιχειρήσεως ή ενός ομίλου επιχειρήσεων, ενός οικονομικού ή επαγγελματικού ή διεπαγγελματικού κλάδου, παρά μόνο λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών που εμφανίζει η σχέση εργασίας με το κράτος, με άλλους οργανισμούς ή εργοδότες του δημόσιου τομέα (βλ., συναφώς, την προαναφερθείσα απόφαση Beune, σκέψη 42).
- 32 Δεύτερον, από το άρθρο L. 1 του κώδικα προκύπτει ότι η αναφερόμενη στο άρθρο αυτό σύνταξη χορηγείται ως αντιπαροχή των υπηρεσιών που παρείχαν οι υπάλληλοι μέχρι την κανονική παύση των καθηκόντων τους και το ύψος της συντάξεως αυτής λαμβάνει υπόψη το επίπεδο, τη διάρκεια και τη φύση των παρασχεθεισών υπηρεσιών.
- 33 Από τα άρθρα L. 13 έως L. 15 του κώδικα και από τα στοιχεία που προσκόμισε η Γαλλική Κυβέρνηση κατά την ενώπιον του Δικαστηρίου διαδικασία προκύπτει ότι το

ποσόν απορρέει από το προϊόν της σχέσεως ενός συντελεστή προς μια βάση. Ο συντελεστής συνίσταται στα συντάξιμα έτη που αποτελούν συνάρτηση των ετών υπηρεσίας. Κάθε συντάξιμο έτος αντιστοιχεί στο 2 %, με την επιφύλαξη ότι ο συντελεστής που προκύπτει αφού ληφθούν υπόψη τα έτη υπηρεσίας δεν μπορεί να υπερβεί το 75 %. Η βάση είναι η αμοιβή που αντιστοιχεί στον τελευταίο δείκτη αμοιβής που ετύγχανε εφαρμογής στον υπάλληλο κατά τους τελευταίους έξι μήνες ενεργού υπηρεσίας. Ο δείκτης αυτός εξαρτάται από το επίπεδο της απασχολήσεως, δηλαδή τον βαθμό, και τον χρόνο διάρκειας της απασχολήσεως, δηλαδή την αρχαιότητα, που αντιστοιχεί σε κλιμάκια. Διάφορα επιδόματα μπορούν να αυξήσουν τον αριθμό των συνταξίμων ετών.

34 Επομένως, η χορηγούμενη βάσει του γαλλικού συστήματος συνταξιοδότησεως των υπαλλήλων σύνταξη είναι άμεση συνάρτηση του χρόνου υπηρεσίας και το ποσόν της υπολογίζεται βάσει της αμοιβής που ελάμβανε ο ενδιαφερόμενος κατά τους τελευταίους έξι μήνες της ενεργού υπηρεσίας του.

35 Συνεπώς, η σύνταξη αυτή ανταποκρίνεται το κριτήριο της απασχολήσεως που το Δικαστήριο, στην προαναφερθείσα απόφαση Beune, έκρινε ως αποφασιστικής σημασίας για τον χαρακτηρισμό, ενόψει του άρθρου 119 της Συνθήκης, των συντάξεων που χορηγούνται βάσει του συστήματος συνταξιοδότησεως των υπαλλήλων.

36 Φυσικά, η Γαλλική Κυβέρνηση παρατήρησε, χωρίς να αντικρουσθεί, ότι, αντίθετα προς το ολλανδικό σύστημα της προαναφερθείσας αποφάσεως Beune, το οποίο ήταν σύστημα συμπληρωματικών συντάξεων χρηματοδοτούμενο διά κεφαλαιοποιήσεως και βασιζόμενο σε διαχείριση ίσης εκπροσωπήσεως, το γαλλικό σύστημα συνταξιοδότησεως των υπαλλήλων είναι βασικό σύστημα, στο πλαίσιο του οποίου το ποσόν των χορηγουμένων συντάξεων δεν διασφαλίζεται από συνταξιοδοτικό ταμείο, αλλά προκύπτει άμεσα από τον ετήσιο νόμο περί οικονομικών, χωρίς συνεπώς να τίθεται ζήτημα ούτε διαχειρίσεως ούτε κεφαλαιοποιήσεως από κάποιο ταμείο.

37 Πάντως, από τις σκέψεις 37 και 38 της προαναφερθείσας αποφάσεως Beune προκύπτει ότι ούτε το κριτήριο που αντλείται από τον συμπληρωματικό χαρακτήρα μιας

συντάξεως σε σχέση με μια βασική σύνταξη χορηγούμενη από το εκ του νόμου σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, ούτε το κριτήριο που αντλείται από τον τρόπο χρηματοδότησης και διαχείρισης ενός συνταξιοδοτικού συστήματος δεν είναι αποφασιστικής σημασίας για να εκτιμηθεί αν το εν λόγω σύστημα εμπίπτει στο άρθρο 119 της Συνθήκης.

- 38 Ενόψει των προηγούμενων σκέψεων, στο πρώτο σκέλος του πρώτου ερωτήματος πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι οι συντάξεις που χορηγούνται βάσει συστήματος όπως το γαλλικό σύστημα συνταξιοδότησης των υπαλλήλων εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 119 της Συνθήκης.

Ως προς το δεύτερο σκέλος

Επί της υπάρξεως διαφορετικής μεταχείρισης λόγω φύλου

- 39 Εκ προοιμίου, επισημαίνεται ότι η αρχή της ισότητας των αμοιβών που θεσπίζεται στο άρθρο 119 της Συνθήκης, όπως και η γενική αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων της οποίας αποτελεί ειδική έκφραση, προϋποθέτει ότι οι άνδρες και γυναίκες εργαζόμενοι στους οποίους εφαρμόζεται η αρχή αυτή τελούν σε παρεμφερείς καταστάσεις (βλ. την απόφαση της 16ης Σεπτεμβρίου 1999, C-218/98, Abdoulaye κ.λπ., Συλλογή 1999, σ. I-5723, σκέψη 16).

- 40 Συνεπώς, για να δοθεί απάντηση στο δεύτερο σκέλος του πρώτου ερωτήματος, πρέπει να κριθεί αν, όσον αφορά τη χορήγηση του επιδόκου στην κύρια δίκη ευεργετήματος, είναι παρεμφερείς οι καταστάσεις άνδρα εργαζομένου και γυναίκας εργαζομένης, πατέρα και μητέρας τέκνων αντιστοίχως.
- 41 Συναφώς, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι, για τους σκοπούς εφαρμογής της αρχής της ισότητας των αμοιβών, η κατάσταση άνδρα εργαζομένου δεν συγκρίνεται με την κατάσταση γυναίκας εργαζομένης εφόσον το επίδομα που χορηγείται μόνο στη γυναίκα εργαζομένη αποσκοπεί στην αντιστάθμιση των επαγγελματικών μειονεκτημάτων που προκύπτουν για τις εργαζόμενες αυτές λόγω της απουσίας τους από την εργασία, που είναι εγγενής στην άδεια μητρότητας (βλ. την προαναφερθείσα απόφαση *Abdoulaye* κ.λπ., σκέψεις 18, 20 και 22).
- 42 Το Δικαστήριο διευκρίνισε το περιεχόμενο της προστασίας που διασφαλίζει το κοινοτικό δίκαιο στη γυναίκα λόγω της μητρότητας, με τη νομολογία σχετικά με το άρθρο 2, παράγραφος 3, της οδηγίας 76/207/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 9ης Φεβρουαρίου 1976, περί της εφαρμογής της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως ανδρών και γυναικών, όσον αφορά την πρόσβαση σε απασχόληση, την επαγγελματική εκπαίδευση και προώθηση και τις συνθήκες εργασίας (ΕΕ ειδ. έκδ. 05/002, σ. 70), σύμφωνα με την οποία «η παρούσα οδηγία δεν θίγει τις διατάξεις που αφορούν την προστασία της γυναίκας, ιδίως όσον αφορά την εγκυμοσύνη και τη μητρότητα».
- 43 Σύμφωνα με τη νομολογία αυτή, το άρθρο 2, παράγραφος 3, της οδηγίας 76/207 αποσκοπεί να διασφαλίσει, αφενός, τις ειδικές σχέσεις μεταξύ της γυναίκας και του τέκνου της κατά τη διάρκεια της περιόδου που έπεται της εγκυμοσύνης και του τοκετού, αποφεύγοντας οι σχέσεις αυτές να διαταραχθούν από τη σώρευση των βαρών που προκύπτουν από την ταυτόχρονη άσκηση επαγγέλματος (βλ. τις αποφάσεις της 12ης Ιουλίου 1984, 184/83, *Hofmann*, Συλλογή 1984, σ. 3047, σκέψη 25· της

15ης Μαΐου 1986, 222/84, Johnston, Συλλογή 1986, σ. 1651, σκέψη 44· της 25ης Οκτωβρίου 1988, 312/86, Επιτροπή κατά Γαλλίας, Συλλογή 1988, σ. 6315, σκέψη 13, και της 11ης Ιανουαρίου 2000, C-285/98, Kreil, Συλλογή 2000, σ. I-69, σκέψη 30).

- 44 Μολονότι το Δικαστήριο έκρινε ότι η άδεια μητρότητας, που χορηγείται στη γυναίκα μετά την πάροδο της εκ του νόμου περιόδου προστασίας, υπάγεται στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 2, παράγραφος 3, της οδηγίας 76/207 (προαναφερθείσα απόφαση Hofmann, σκέψη 26), διευκρίνισε επίσης ότι τα μέτρα που σκοπούν την προστασία των γυναικών υπό την ιδιότητά τους ως γονέων, ιδιότητα που μπορούν να έχουν συγχρόνως και οι άνδρες και οι γυναίκες εργαζόμενοι, δεν μπορούν να δικαιολογηθούν με τη διάταξη αυτή της οδηγίας (βλ. προαναφερθείσα απόφαση Επιτροπή κατά Γαλλίας, σκέψη 14).
- 45 Οι θεωρήσεις που περιλαμβάνονται στις σκέψεις 43 και 44 της παρούσας αποφάσεως ισχύουν επίσης προκειμένου να εκτιμηθεί αν οι καταστάσεις άνδρα εργαζομένου και γυναίκας εργαζομένης είναι παρεμφερείς, για τους σκοπούς της εφαρμογής της αρχής της ισότητας των αμοιβών, όσον αφορά μέτρο που επιφυλάσσει το επίδομα αρχαιότητας για τον υπολογισμό της συντάξεως μόνον υπέρ των γυναικών εργαζομένων με τέκνα.
- 46 Επομένως, πρέπει να κριθεί αν το εν λόγω ευεργέτημα σκοπεύει να αντισταθμίσει τα μειονεκτήματα επαγγελματικής φύσεως που προκύπτουν για τις γυναίκες εργαζόμενες λόγω της απομακρύνσεώς τους από την εργασία κατά την περίοδο που έπεται του τοκετού, περίπτωση κατά την οποία η κατάσταση άνδρα εργαζομένου δεν είναι παρεμφερής με την κατάσταση γυναίκας εργαζομένης, ή αν σκοπεύει κατ' ουσία να αντισταθμίσει τα μειονεκτήματα επαγγελματικής φύσεως που προκύπτουν για τις γυναίκες υπαλλήλους λόγω του γεγονότος ότι ανάθρεψαν τα παιδιά τους, υποθετική περίπτωση κατά την οποία πρέπει να εξεταστεί αν οι καταστάσεις άνδρα και γυναίκας υπαλλήλων είναι παρεμφερείς.

- 47 Συναφώς επισημαίνεται ότι, όσον αφορά τις προϋποθέσεις χορηγήσεως του επιδόμου στην κύρια δίκη ευεργετήματος, το άρθρο L. 12, στοιχείο b, του κώδικα προβαίνει σε διάκριση μεταξύ, αφενός, των νομίμων τέκνων, των φυσικών τέκνων, η γνησιότητα των οποίων έχει αποδειχθεί, και των θετών τέκνων του δικαιούχου της συντάξεως και, αφετέρου, των άλλων τέκνων που απαριθμούνται στο άρθρο L. 18, παράγραφος II, του κώδικα.
- 48 Ενώ, για την πρώτη κατηγορία τέκνων, το ευεργέτημα χορηγείται στη γυναίκα υπάλληλο χωρίς άλλη προϋπόθεση, η χορήγηση του ευεργετήματος στη γυναίκα υπάλληλο για τη δεύτερη κατηγορία τέκνων εξαρτάται από την προϋπόθεση να έχει ασχοληθεί με την ανατροφή τους για εννέα τουλάχιστον έτη πριν από τη συμπλήρωση του εικοστού πρώτου έτους της ηλικίας τους.
- 49 Ο J. Griesmar ισχυρίζεται ότι η ιδιότητά του ως πατέρα προκύπτει από την ύπαρξη τέκνων της πρώτης κατηγορίας και, συναφώς, η κατάστασή του είναι παρεμφερής με την κατάσταση γυναίκας υπαλλήλου με τέκνα της κατηγορίας αυτής. Ο J. Griesmar τόνισε μεταξύ άλλων ότι, σε αντίθεση προς το επίδομα που καθορίζεται με παραπομπή στο άρθρο L. 18, παράγραφος II, του κώδικα, το ευεργέτημα για τα τέκνα της πρώτης κατηγορίας χορηγείται στη γυναίκα υπάλληλο μόνον λόγω της ιδιότητάς της ως μητέρας, χωρίς να χρειάζεται να αποδείξει ότι έχει ασχοληθεί με την ανατροφή των εν λόγω τέκνων.
- 50 Ο J. Griesmar προσθέτει ότι, όσον αφορά τα τέκνα αυτά, το ευεργέτημα δεν σκοπεύει να αντισταθμίσει τα μειονεκτήματα επαγγελματικής φύσεως που συνδέονται με την υπόσταση της μητέρας, διότι η χορήγησή του δεν συνδέεται με την συνεπαγόμενη από την άδεια μητρότητας απουσία από την εργασία. Αφενός, το ευεργέτημα χορηγείται ακόμη και για τα τέκνα που έχουν γεννηθεί σε χρονική στιγμή που η μητέρα τους δεν είχε ακόμη την ιδιότητα του υπαλλήλου ή την είχε απολέσει. Αφετέρου, το ευεργέτημα ισχύει και για τα θετά τέκνα, ενώ η άδεια υιοθεσίας χορηγείται αδιακρίτως στον πατέρα ή στη μητέρα. Επιπλέον, το ευεργέτημα χορηγείται για ένα έτος, ενώ ούτε η άδεια μητρότητας ούτε η άδεια υιοθεσίας έχουν τέτοια διάρκεια.

- 51 Η Γαλλική Κυβέρνηση διευκρινίζει ότι το επίδικο στην κύρια δίκη ευεργέτημα χορηγείται μόνο στις γυναίκες υπαλλήλους με τέκνα για να ληφθεί υπόψη μια κοινωνική πραγματικότητα, δηλαδή τα μειονεκτήματα που επιβαρύνουν τις υπαλλήλους αυτές στην εξέλιξη της επαγγελματικής τους σταδιοδρομίας λόγω του προεξέχοντος ρόλου που τους ανατίθεται στην ανατροφή των τέκνων. Το εν λόγω ευεργέτημα έχει συνεπώς ως αντικείμενο να αντισταθμίσει τα μειονεκτήματα που αντιμετωπίζουν στην επαγγελματική τους ζωή οι γυναίκες υπάλληλοι με τέκνα, ακόμη και εάν δεν έπαυσαν να εργάζονται για να τα αναθρέψουν.
- 52 Συναφώς, επισημαίνεται, πρώτον, ότι, μολονότι το επίδικο στην κύρια δίκη ευεργέτημα χορηγείται ιδίως στις γυναίκες υπαλλήλους για τα νόμιμα και φυσικά τέκνα τους, συνεπώς για τα βιολογικά τους τέκνα, η χορηγήσή του δεν συνδέεται με την άδεια μητρότητας ή με τα μειονεκτήματα που θα υποστεί η γυναίκα υπάλληλος στη σταδιοδρομία της λόγω της απομακρύνσεώς της από την υπηρεσία κατά τη χρονική περίοδο που έπεται του τοκετού. Πράγματι, αφενός, το άρθρο L. 12, στοιχείο b, του κώδικα δεν περιλαμβάνει κανένα στοιχείο αποδεικνύον σύνδεσμο μεταξύ του προβλεπόμενου ευεργετήματος και των τυχόν μειονεκτημάτων για τη σταδιοδρομία που απορρέουν από την άδεια μητρότητας. Δεν απαιτεί καν τα τέκνα που δημιουργούν δικαίωμα για το ευεργέτημα να έχουν γεννηθεί κατά τη χρονική στιγμή που η μητέρα τους είχε την ιδιότητα του υπαλλήλου. Αφετέρου, το υπό εξέταση ευεργέτημα χορηγείται και για τα θετά τέκνα, χωρίς να συνδέεται με την προηγούμενη χορήγηση στη μητέρα αδείας υιοθεσίας.
- 53 Οι επεξηγήσεις που παρέσχε η Γαλλική Κυβέρνηση ως προς τη σκοπιμότητα του άρθρου L. 12, στοιχείο b, του κώδικα όχι μόνον επιβεβαιώνουν ότι δεν υπάρχει σύνδεσμος μεταξύ του επιδίκου στην κύρια δίκη ευεργετήματος και της χρονικής περιόδου που έπεται του τοκετού, κατά τη διάρκεια της οποίας η μητέρα απολαύει αδείας μητρότητας και απουσιάζει από την υπηρεσία της, αλλά, αντιθέτως, τονίζουν ότι το ευεργέτημα αυτό συνδέεται με άλλη χρονική περίοδο, δηλαδή τη χρονική περίοδο που αφιερώνεται στην ανατροφή των τέκνων.
- 54 Η ανάλυση αυτή δεν αναιρείται από την προϋπόθεση ότι, για τα νόμιμα, φυσικά ή θετά τέκνα του δικαιούχου της συντάξεως, το άρθρο L. 12, στοιχείο b, του κώδικα

δεν εξαρτά τη χορήγηση του ευεργετήματος από την προϋπόθεση να έχουν ανατραφεί τα παιδιά από τον δικαιούχο, ενώ ο κώδικας επιβάλλει την προϋπόθεση αυτή για τα άλλα τέκνα που απαριθμούνται στο άρθρο L. 18, παράγραφος II, του κώδικα.

- 55 Πράγματι, φαίνεται ότι ο εθνικός νομοθέτης χρησιμοποίησε μόνον ένα κριτήριο για τη χορήγηση του επίδικου στην κύρια δίκη ευεργετήματος, δηλαδή το κριτήριο σχετικά με την ανατροφή των τέκνων και, για τα νόμιμα, φυσικά ή θετά τέκνα, υπέθεσε απλώς ότι έχουν ανατραφεί στην οικία της μητέρας τους. Περαιτέρω, σημειώνεται συναφώς ότι, όπως επισήμανε ο δικηγόρος του J. Griesmar κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, χωρίς να αντικρουστεί, το εν λόγω ευεργέτημα άρχισε να χορηγείται από το 1924 και ο στόχος του, όπως εκτίθεται στις προπαρασκευαστικές εργασίες, είναι η διευκόλυνση της επιστροφής της γυναίκας υπαλλήλου στην οικία της, προκειμένου να μεριμνήσει καλύτερα για την ανατροφή των τέκνων της.
- 56 Δεύτερον, διαπιστώνεται ότι οι καταστάσεις άνδρα και γυναίκας υπαλλήλων μπορούν να είναι παρεμφερείς όσον αφορά την ανατροφή των τέκνων. Συγκεκριμένα, το γεγονός ότι οι γυναίκες υπάλληλοι θίγονται περισσότερο από τα μειονεκτήματα επαγγελματικής φύσεως που προκύπτουν από την ανατροφή των τέκνων, επειδή κατά γενικό κανόνα οι γυναίκες εξασφαλίζουν την ανατροφή αυτή, δεν μπορεί να αποκλείσει την ομοιότητα της καταστάσεώς τους με την κατάσταση άνδρα υπαλλήλου που ασχολήθηκε με την ανατροφή των τέκνων του και, ως εκ τούτου, εξετάθη στα ίδια μειονεκτήματα όσον αφορά τη σταδιοδρομία.
- 57 Το άρθρο L. 12, στοιχείο b, του κώδικα όμως, δεν επιτρέπει σε άνδρα υπάλληλο, ευρισκόμενο στην κατάσταση αυτή, να αξιώνει το επίδικο στην κύρια δίκη επίδομα, ακόμη και αν είναι σε θέση να αποδείξει ότι πράγματι ασχολήθηκε με την ανατροφή των τέκνων του.
- 58 Συνεπώς, ανεξαρτήτως του ζητήματος αν η απόδειξη αυτή πρέπει να απαιτείται και από τις γυναίκες υπαλλήλους με τέκνα, διαπιστώνεται ότι το άρθρο L. 12, στοιχείο b,

του κώδικα εισάγει διαφορετική μεταχείριση λόγω φύλου ως προς τους άνδρες υπαλλήλους που πράγματι ασχολήθηκαν με την ανατροφή των τέκνων τους.

- 59 Πρέπει ακόμη να εξακριβωθεί αν το άρθρο L. 12, στοιχείο b, του κώδικα μπορεί να δικαιολογηθεί βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 3, της συμφωνίας για την κοινωνική πολιτική.

Επί του άρθρου 6, παράγραφος 3, της συμφωνίας για την κοινωνική πολιτική

- 60 Ο J. Griesmar ισχυρίζεται ότι, εφόσον το πρωτόκολλο για την κοινωνική πολιτική εισήγαγε, μέσω της συμφωνίας στην οποία είναι προσαρτημένο, έναν εντελώς νέο κανόνα, δηλαδή τη δυνατότητα υπάρξεως δυσμενούς διακρίσεως όχι πλέον σε ζητήματα ίσης μεταχειρίσεως, αλλά ισότητας αμοιβών, δεν μπορεί να εφαρμοστεί αναδρομικά στις συντάξεις που έχουν χορηγηθεί πριν από την έναρξη ισχύος του. Επικουρικώς, ο J. Griesmar υποστηρίζει ότι, δεδομένου ότι το επίδικο στην κύρια δίκη ευεργέτημα δεν συνδέεται με κανένα μειονέκτημα σχετικά με την υπόσταση της μητέρας, εφόσον χορηγείται ανεξαρτήτως κάθε αδείας ή κάθε επιπτώσεως όσον αφορά τη σταδιοδρομία, η αρχή της ισότητας των αμοιβών του άρθρου 119 της Συνθήκης παραβιάζεται από το άρθρο L. 12, στοιχείο b, του κώδικα, ακόμη και αν πρέπει να θεωρηθεί ότι τυγχάνει εφαρμογής το άρθρο 6, παράγραφος 3, της συμφωνίας για την κοινωνική πολιτική.

- 61 Επικαλούμενη στατιστικά δεδομένα, η Γαλλική Κυβέρνηση τονίζει την συχνότερη χρήση της γονικής αδείας από τις γυναίκες, πράγμα που επηρεάζει τα συνταξιοδοτικά τους δικαιώματα, και τη διάρκεια της σταδιοδρομίας των γυναικών υπαλλήλων που είναι κατά μέσον όρο μικρότερη κατά δύο έτη της σταδιοδρομίας των ανδρών υπαλλήλων. Η Γαλλική Κυβέρνηση εκθέτει ότι, ακόμη και αν από τις στατιστικές δεν αποδεικνύεται άμεση σχέση μεταξύ του ευεργετήματος της γονικής αδείας και της διάρκειας της σταδιοδρομίας, ουδεμία αμφιβολία υπάρχει ότι η ανατροφή των τέκνων είναι ουσιαστές στοιχείο και πιθανόν το κύριο στοιχείο για να εξηγηθεί η μικρότερη διάρκεια της σταδιοδρομίας των γυναικών υπαλλήλων κατά τη

χρονική στιγμή της συνταξιοδότησεως. Το ευεργέτημα που θεσπίζεται με το άρθρο L. 12, στοιχείο b, του κώδικα αντισταθμίζει λοιπόν, υπέρ των γυναικών, τα μειονεκτήματα που προκύπτουν από τη διακοπή της σταδιοδρομίας για την ανατροφή των τέκνων, όσον αφορά τον συντελεστή και τη βάση υπολογισμού των συντάξεων.

- 62 Υπενθυμίζεται συναφώς ότι το άρθρο 6, παράγραφος 3, της συμφωνίας για την κοινωνική πολιτική επιτρέπει στα κράτη μέλη να διατηρούν ή να λαμβάνουν μέτρα τα οποία προβλέπουν συγκεκριμένα πλεονεκτήματα που προορίζονται να διευκολύνουν την άσκηση της επαγγελματικής δραστηριότητας των γυναικών ή να προλαμβάνουν ή να αντισταθμίζουν τα μειονεκτήματα στην επαγγελματική τους σταδιοδρομία.
- 63 Χωρίς να είναι απαραίτητο να κριθεί αν το άρθρο 6, παράγραφος 3, της εν λόγω συμφωνίας εισάγει νέο κανόνα, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το ευεργέτημα που θεσπίζεται με το άρθρο L. 12, στοιχείο b, του κώδικα δεν συνιστά μέτρο, το οποίο αφορά αυτή η διάταξη της συμφωνίας για την κοινωνική πολιτική.
- 64 Πράγματι, το άρθρο 6, παράγραφος 3, της συμφωνίας για την κοινωνική πολιτική επιτρέπει τα εθνικά μέτρα που σκοπούν στην εξάλειψη ή στη μείωση των εκδηλουμένων στην πράξη ανισοτήτων που μπορεί να υφίστανται στην πραγματικότητα της κοινωνικής ζωής και επηρεάζουν τις γυναίκες στην επαγγελματική τους ζωή. Επομένως, τα εθνικά μέτρα που καλύπτονται από τη διάταξη αυτή πρέπει, εν πάση περιπτώσει, να βελτιώνουν την ικανότητα των γυναικών να ανταγωνίζονται τους άνδρες στην αγορά εργασίας και να ακολουθούν σταδιοδρομία υπό συνθήκες ισότητας με αυτούς.
- 65 Ενόψει όμως των στοιχείων που προβλήθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου, το επίδικο στην κύρια δίκη μέτρο δεν φαίνεται ότι μπορεί να αντισταθμίσει τα μειονεκτήματα στα οποία εκτίθεται η σταδιοδρομία των γυναικών υπαλλήλων βοηθώντας τις γυναίκες αυτές στην επαγγελματική τους ζωή. Αντιθέτως, το επίδικο μέτρο απλώς

χορηγεί στις γυναίκες υπαλλήλους, που είναι μητέρες, επίδομα αρχαιότητας κατά τη χρονική στιγμή συνταξιοδοτήσεώς τους, χωρίς να αποκαθιστά τα προβλήματα που μπορεί να συναντήσουν κατά την επαγγελματική τους σταδιοδρομία.

- 66 Συναφώς, είναι ενδεικτικό ότι, ενώ το προβλεπόμενο στο άρθρο L. 12, στοιχείο b, του κώδικα μέτρο άρχισε να χορηγείται από το 1924, τα προβλήματα που απαντώνται στη σταδιοδρομία μιας γυναίκας υπαλλήλου δεν μπόρεσαν πάντως, μέχρι σήμερα, να επιλυθούν μέσω της διατάξεως αυτής.
- 67 Επομένως, στο δεύτερο σκέλος του πρώτου ερωτήματος πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι, παρά τις διατάξεις του άρθρου 6, παράγραφος 3, της συμφωνίας για την κοινωνική πολιτική, η αρχή της ισότητας των αμοιβών παραβιάζεται από διάταξη όπως το άρθρο L. 12, στοιχείο b, του κώδικα, καθόσον αποκλείει το θεσπιζόμενο ευεργέτημα από τον υπολογισμό των συντάξεων των ανδρών υπαλλήλων, οι οποίοι είναι σε θέση να αποδείξουν ότι έχουν ασχοληθεί με την ανατροφή των τέκνων τους.

Επί του δευτέρου ερωτήματος

- 68 Το ερώτημα αυτό τίθεται στην περίπτωση που το άρθρο 119 της Συνθήκης δεν εφαρμόζεται στις συντάξεις που χορηγούνται βάσει συστήματος όπως το γαλλικό σύστημα συνταξιοδοτήσεως των υπαλλήλων. Από την απάντηση όμως που δόθηκε στο πρώτο σκέλος του πρώτου ερωτήματος προκύπτει ότι οι συντάξεις που χορηγούνται βάσει του συστήματος αυτού εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής αυτής της διατάξεως της Συνθήκης.

69 Συνεπώς, παρέλκει η απάντηση στο δεύτερο ερώτημα.

Επί του κατά χρόνον περιορισμού των αποτελεσμάτων της παρούσας αποφάσεως

70 Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η Γαλλική Κυβέρνηση ζήτησε από το Δικαστήριο να περιορίσει τα διαχρονικά αποτελέσματα της παρούσας αποφάσεως εάν στο πρώτο ερώτημα δοθεί απάντηση παρεκκλίνουσα της απόψεως της Γαλλικής Κυβερνήσεως.

71 Προς στήριξη του αιτήματος αυτού, η Γαλλική Κυβέρνηση ισχυρίστηκε ότι η εσφαλμένη ερμηνεία εκ μέρους των γαλλικών αρχών των άρθρων 119 της Συνθήκης και 6, παράγραφος 3, της συμφωνίας για την κοινωνική πολιτική προκύπτει από ανασφάλεια δικαίου που μπορεί να προκύψει από τη νομολογία του Δικαστηρίου σε θέματα θετικών ενεργειών υπέρ των γυναικών. Η Γαλλική Κυβέρνηση αναφέρθηκε συναφώς στις αποφάσεις της 17ης Οκτωβρίου 1995, C-450/93, Kalanke (Συλλογή 1995, σ. I-3051)· της 11ης Νοεμβρίου 1997, C-409/95, Marschall (Συλλογή 1997, σ. I-6363)· της 28ης Μαρτίου 2000, C-158/97, Badeck κ.λπ. (Συλλογή 2000, σ. I-1875), και στην προαναφερθείσα απόφαση Abdoulaye κ.λπ. Η τελευταία αυτή απόφαση ώθησε τις γαλλικές αρχές να θεωρήσουν ότι δικαιολογείται το άρθρο L. 12, στοιχείο b, του κώδικα.

72 Η Γαλλική Κυβέρνηση ισχυρίστηκε περαιτέρω ότι η χρηματοοικονομική ισορροπία των συντάξεων των υπαλλήλων θα ανατραπεί αν το προβλεπόμενο στο άρθρο L. 12, στοιχείο b, του κώδικα ευεργέτημα πρέπει να χορηγηθεί αναδρομικά σε όλους τους συνταξιούχους άνδρες υπαλλήλους με τέκνα. Τέτοιου είδους αναδρομική καταβολή

έχει κόστος που εκτιμάται μεταξύ 3 και 5 δισεκατομμυρίων γαλλικών φράγκων (FRF) ετησίως. Στα αριθμητικά αυτά στοιχεία δεν λαμβάνεται υπόψη το αποτέλεσμα που θα είχε η απόφαση του Δικαστηρίου επί των συντάξεων που καταβάλλονται σε επιζώντες κληρονόμους, διότι είναι πολύ δυσχερές να γίνουν εκτιμήσεις ως προς αυτές.

- 73 Πρέπει να υπομνησθεί ότι η εκ μέρους του Δικαστηρίου ερμηνεία διατάξεως του κοινοτικού δικαίου περιορίζεται να διευκρινίσει και να αποσαφηνίσει την έννοια και το περιεχόμενό της, όπως η διάταξη αυτή έπρεπε να έχει ερμηνευθεί και εφαρμοστεί από τον χρόνο θέσεώς της σε ισχύ (βλ. την απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2001, C-184/99, Grzelczyk, Συλλογή 2001, σ. I-6193, σκέψη 50, και παρατιθέμενη νομολογία).
- 74 Μόνον κατ' εξαίρεση μπορεί το Δικαστήριο, κατ' εφαρμογήν της γενικής αρχής της ασφάλειας δικαίου που είναι συμφυής με την κοινοτική έννομη τάξη, να αποφασίσει τον περιορισμό της δυνατότητας που έχει κάθε ενδιαφερόμενος να επικαλεστεί μια διάταξη που αυτό έχει ερμηνεύσει, προκειμένου να τεθούν υπό αμφισβήτηση έννομες σχέσεις που έχουν συναφθεί καλοπίστως (προαναφερθείσα απόφαση Grzelczyk, σκέψη 51).
- 75 Επιπλέον, κατά πάγια νομολογία, οι οικονομικές συνέπειες που θα μπορούσαν να απορρέουν για ένα κράτος μέλος από απόφαση εκδοθείσα επί προδικαστικής παραπομπής δεν δικαιολογούν καθεαυτές τον κατά χρόνο περιορισμό των αποτελεσμάτων της αποφάσεως αυτής (προαναφερθείσα απόφαση Grzelczyk, σκέψη 52).
- 76 Πράγματι, το Δικαστήριο προσέφυγε στη λύση αυτή υπό πολύ συγκεκριμένες περιστάσεις, αφενός, όταν υπήρχε κίνδυνος σοβαρών οικονομικών επιπτώσεων οφειλομένων ιδίως στον μεγάλο αριθμό των εννόμων σχέσεων που είχαν συσταθεί καλοπίστως βάσει ρυθμίσεως η οποία εθεωρείτο εγκύρως θεσπισθείσα και, αφετέρου, όταν καθίστατο σαφές ότι οι ιδιώτες και οι εθνικές αρχές είχαν ωθηθεί σε συμπεριφορά μη σύμφωνη προς την κοινοτική νομοθεσία λόγω αντικειμενικής και

σοβαρής αβεβαιότητας ως προς το περιεχόμενο των κοινοτικών διατάξεων, αβεβαιότητας στη δημιουργία της οποίας είχε συμβάλει η ίδια η συμπεριφορά άλλων κρατών μελών ή των κοινοτικών οργάνων (βλ. την προαναφερθείσα απόφαση Grzelczyk, σκέψη 53).

- 77 Αρκεί συναφώς να επισημανθεί ότι το επίδικο στην κύρια δίκη ευεργέτημα είναι, από απόψεως του τρόπου χορηγήσεώς του και της σκοπιμότητάς του, εντελώς διαφορετικό από τα μέτρα που αποτέλεσαν το αντικείμενο των αποφάσεων που επικαλέστηκε η Γαλλική Κυβέρνηση, ώστε η Γαλλική Κυβέρνηση δεν μπορεί να παραπέμψει στις αποφάσεις αυτές για να αποδείξει την ύπαρξη αντικειμενικής και σημαντικής αβεβαιότητας ως προς το κύρος του επιδόματος αυτού, ενόψει του κοινοτικού δικαίου. Περαιτέρω, λαμβανομένης υπόψη της διαπιστώσεως της σκέψεως 67 της παρούσας αποφάσεως, δεν αποδεικνύεται ότι ο αριθμός των ανδρών συνταξιούχων υπαλλήλων που μπορούν να αποδείξουν ότι ασχολήθηκαν με την ανατροφή των τέκνων τους μπορεί να έχει σημαντικές οικονομικές επιπτώσεις.

- 78 Κατά συνέπεια, δεν συντρέχει λόγος κατά χρόνο περιορισμού των αποτελεσμάτων της παρούσας αποφάσεως.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 79 Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν η Γαλλική και η Βελγική Κυβέρνηση καθώς και η Επιτροπή, που κατέθεσαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, δεν αποδίδονται. Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπύπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

κρίνοντας επί των ερωτημάτων που του υπέβαλε με απόφαση της 28ης Ιουλίου 1999 το Conseil d'État, αποφαινεται:

Οι συντάξεις που χορηγούνται βάσει συστήματος όπως το γαλλικό σύστημα συνταξιοδοτήσεως των υπαλλήλων εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 119 της Συνθήκης ΕΚ (τα άρθρα 117 έως 120 της Συνθήκης ΕΚ αντικαταστάθηκαν από τα άρθρα 136 ΕΚ έως 143 ΕΚ).

Παρά τις διατάξεις του άρθρου 6, παράγραφος 3, της συμφωνίας για την κοινωνική πολιτική, η αρχή της ισότητας των αμοιβών παραβιάζεται από διάταξη όπως το άρθρο L. 12, στοιχείο b, του γαλλικού code des pensions civiles et militaires de retraite, καθώςσον αποκλείει το θεσπιζόμενο ευεργέτημα από τον υπολογισμό των συντάξεων των ανδρών υπαλλήλων, οι οποίοι είναι σε θέση να αποδείξουν ότι έχουν ασχοληθεί με την ανατροφή των τέκνων τους.

Rodríguez Iglesias

Jann

Macken

Colneric

von Bahr

La Pergola

Puissochet

Sevón

Wathelet

Σκουρής

Cunha Rodrigues

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 29 Νοεμβρίου 2001.

Ο Γραμματέας

Ο Πρόεδρος

R. Grass

G. C. Rodríguez Iglesias